

Ключевые слова: себестоимость продукции, уровень расходов, калькуляция, позаканальный, попроцессный, нормативный, группирование затрат, виды продукции, технологический процесс.

Dolzhangskiy A.N, Vilhutska L.R. The Method for Cost Calculation of the Production of Roofing Materials

The control system of the economic life of the enterprise has many important components. One of the most active and symbolic links is accounting of production costs and costing of products. This significant factor, along with others, should provide the necessary information on the management staff to make appropriate decisions. The efficiency of production of the company depends on the reliability, efficiency and appropriateness of the information, its ability to survive in modern competitive environment and to achieve the desired results. Grouping of the costs to responsibility centers gives the opportunity to combine different economic content spending in a single target group. This causes the problem of the choice of methods of cost accounting and calculation of production costs for their analysis and control.

Key words: cost of production, the level of the costs, calculation, ordering, rerolling, process, regulatory, cost grouping, types of products, the technological process.

УДК 334.722:336.77

*Директор Л.І. Лелик, канд. екон. наук –
Львівський інституту МАУП*

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто особливості становлення та функціонування суб'єктів вітчизняного малого підприємництва загалом і в окремих галузях національної економіки за видами економічної діяльності і за формами власності в докризовий, кризовий і післякризовий періоди. Розкрито галузеву структуру виробництва малих підприємств і представлено розподіл обсягів виробництва продукції (робіт, послуг) за основними видами економічної діяльності на малих підприємствах, а також досліджено стан зайнятості населення у сфері малого підприємництва, визначено рівень безробіття і подано його динаміку.

Проаналізовано вплив малого підприємництва на розвиток національної економіки та її основних галузей.

Ключові слова: мале підприємництво, структура виробництв, галузі економіки, національна економіка, вітчизняна економіка, форми власності, види економічної діяльності, докризовий, кризовий і післякризовий періоди, зайнятість населення, рівень безробіття.

Вступ. У світовій економіці підприємництво як форма господарювання заснована на ініціативі, самостійності та добровільності в пошуку досягнення істотно кращих результатів в умовах адміністративно-командної економіки. Крім цього, учені-економісти західних країн вважають, що саме внаслідок розвитку підприємницьких структур в індустріально розвинених державах досягнуто значних успіхів та ефективності господарювання і на цій основі забезпечено високий рівень життя населення. Завдяки високим темпам розвитку підприємницьких структур, і насамперед у галузі малого бізнесу, вдало і плідно вирішують нагальні соціально-економічні проблеми ринкової економіки у сфері зайнятості та безробіття.

Тільки у США і країнах Західної Європи за останніх десять років, за розрахунками спеціалістів, майже 90 % нових робочих місць було створено

суб'єктами підприємницької діяльності і більше ніж 60 % – малими підприємствами. Привертає увагу швидке зростання кількості малих і середніх підприємницьких структур не тільки у США, Великобританії, Франції, Німеччині та Японії, а й у країнах Східної Європи, Китаї, СНД, а також і в Україні. В Україні мале підприємництво почало інтенсивно розвиватись наприкінці 1980-х років. Проте упродовж більш як двадцять років незалежності України воно зазнавало то значного піднесення, то істотного утиску та спаду і негативного ставлення до його розвитку [2, с. 8].

Аналіз наукових досліджень у сфері підприємництва. Потрібно зазначити, що питання, пов'язаних із становленням, формуванням і розвитком підприємництва досліджували досить давно науковці та економісти-практики.

Перші теоретичні дослідження сфери підприємництва належним чином розглянуто у працях Р. Кантільона ще на початку XVIII ст., в яких сформульовано визначення підприємця як особи, яка займається господарською діяльністю, так і особливості функціонування суб'єкта підприємництва [2, с. 11].

Крім Р. Кантільона, зазначену проблему досліджували А. Сміт, П. Самуельсон, Ж.Б. Сей, Ф. Уокер, Й. Шумпетер, Ф. А. фон Хайєк, Кемпбер Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю та ін. [8, 11]. Особливий внесок у дослідження питань розвитку підприємництва, механізмів економічної політики держави, спрямованих на інноваційний варіант структурного оновлення національної економіки, здійснили вітчизняні вчені, зокрема: П. Буряк, З. Варналій, А. Даниленко, М.І. Долішній, М. Козоріз, В. Мікловда, Т. Смовженко, М. Крупка, С. Реверчук, Ф. Турко та ін. [1, 3, 7, 10, 12].

Зазначені науковці у своїх роботах розглядають досить широкий аспект проблем, а саме: тенденції становлення і розвитку підприємництва та його фінансове забезпечення; державна фінансова політика у сфері малого підприємництва; розвиток малого підприємництва в окремих галузях вітчизняної економіки; проблеми податкової фінансово-кредитної політики у сфері малого підприємництва і механізми їх вирішення; інвестиційна активність малих підприємств; форми фінансової підтримки малого підприємництва; державне регулювання малого бізнесу; фінансування малих і середніх підприємств тощо.

Мета роботи – дослідити особливості становлення та функціонування вітчизняного малого підприємництва, діяльності суб'єктів малого підприємництва в докризовий, кризовий і післякризовий періоди, а також його вплив на розбудову національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Дослідження процесів реформування вітчизняної економіки свідчить, що в питаннях переходу від адміністративно-командної системи господарювання до ринкових відносин істотну роль відіграло мале підприємництво, яке за своєю суттю є рушійною силою зростання національної економіки. Крім цього, з огляду на зарубіжний досвід і, зокрема, результати господарювання розвинених країн світу, можна стверджувати, що мале підприємництво значною мірою забезпечує сталий розвиток економіки і при цьому досить успішно впливає на вирішення як економічних та фінансових проблем, так і соціальних питань у державі.

Водночас, з метою успішного розвитку малого підприємництва за допомогою дієвих процесів упровадження малими підприємствами, фірмами, нової техніки і технологій шляхом розвитку раціоналізаторства та винахідництва, інших об'єктів інтелектуальної власності і на цій основі створення та вироблення якісно нових товарів і послуг, а держава та суспільство повинні надавати йому правову та фінансову підтримку як на етапі створення, так і на етапі функціонування, тобто діяльності. Така допомога, особливо держави, потрібна, адже мале підприємство – самостійна ініціатива, систематична, на свій ризик, діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг за рахунок власних коштів з метою отримання прибутку [2, с. 962; 4, с. 323].

Термін "підприємництво" означає самостійну ініціативу, систематичну, на власний розсуд і ризик діяльність, спрямовану на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, а також посередницьку діяльність (зокрема торгівлю) з метою одержання прибутку [10, с. 519-520]. Підприємництво здійснюється на відповідних принципах, дотримання яких гарантуватиме успіх (рис. 1).

Рис. 1. Основні принципи створення і функціонування суб'єкта малого підприємства (сформовано на основі [4, с. 323; 5, с. 519-520])

У просторовому розвитку національної економіки мале підприємництво виконує особливі функції щодо забезпечення як сталих процесів зростання макроекономічних показників, так і забезпечення прогресивних структурних змін у вітчизняній економіці та підвищення ефективності виробничих процесів (рис. 2). Малий бізнес став полігоном для прояву приватної підприємницької ініціативи, головним елементом конкурентного середовища за умов монополій та великого бізнесу, забезпечуючи при цьому планомірне зростання національної економіки [6, с. 65].

А зважаючи на нинішній стан української економіки, коли великі підприємства під загрозою знищення, можна з упевненістю стверджувати, що малий бізнес в Україні здатний відігравати досить значну роль у забезпеченні зростання вітчизняної економіки та поповненні державного бюджету.

Аналіз і оцінювання діяльності малих підприємницьких структур в умовах трансформаційної економіки є важливими і потрібними. Адже тільки якісна оцінка і достовірні дані роботи малих підприємств дадуть змогу сформулювати дієву політику держави стосовно визначення перспектив розвитку малого під-

приємництва як повноцінної форми господарювання і створити умови для підвищення його ефективності. Основними показниками, які визначають ефективність чи неефективність функціонування малих, як і інших, виробничо-господарських структур, є результативність та ефективність виробництва, витрати підприємства і його фінансовий стан (рис. 3).

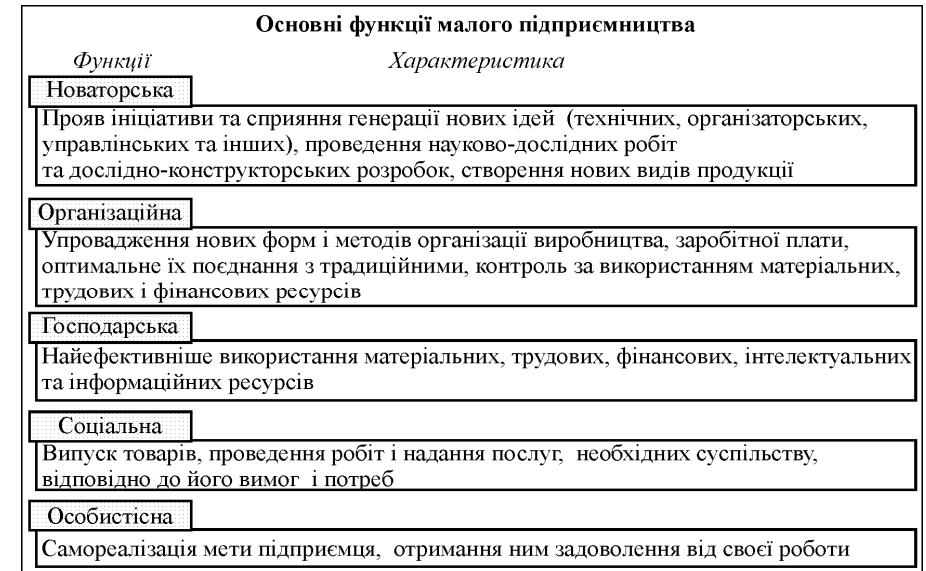

Рис. 2. Основні функції малого підприємництва (сформовано на основі [9, с. 83; 12, с. 14])

Рис. 3. Структура показників, які характеризують діяльність (функціонування), результативність і ефективність підприємства (сформовано на основі аналізу [3, с. 103])

Оцінюючи діяльність малих підприємницьких структур за зазначеними показниками (див. рис. 3), можемо стверджувати, що їхній вклад у розвиток національної економіки є досить вагомим, про що свідчать дані, наведені в табл. 1.

Табл. 1. Основні економічні показники малих підприємств у 2007-2013 рр.

Показник	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Валовий внутрішній продукт, млрд грн	720,7	948,1	913,3	1120,6	1349,2	1459,1	1505,5
Кількість зайнятих працівників на підприємствах, тис. осіб	9247,5	9051,0	8350,3	7958,2	7793,5	7679,7	7406,2
Кількість зайнятих працівників на малих підприємствах, тис. осіб	2324,7	2319,0	2227,4	2145,7	2070,8	2051,3	2010,7
Відсотків до загальної кількості зайнятих працівників	25,1	25,6	26,7	27,0	26,6	26,7	27,1
Кількість найманих працівників на підприємствах, тис. осіб	9144,4	8936,8	8228,2	7836,4	7712,7	7577,6	7285,3
Кількість найманих працівників на малих підприємствах, тис. осіб	2223,5	2206,1	2106,5	2024,9	1991,1	1951,6	1891,8
Відсоток до загальної кількості найманих працівників	24,3	24,7	25,6	25,8	25,8	25,7	26,0
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємствами, млрд грн	2418,5	3019,0	2745,8	3366,2	3991,5	4203,2	4049,8
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) малими підприємствами, млрд грн	440,0	496,7	461,7	484,4	523,6	672,7	670,2
Відсоток до загального обсягу реалізації продукції (робіт, послуг)	18,2	16,5	16,8	14,4	13,1	16,0	16,6

Примітка: сформовано за [13, с. 27-28, 309; 14].

Як видно із *табл. 1*, малі підприємства досить істотно впливають на розвиток національної економіки і добробут населення. Цьому є і підтвердження обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) за видами економічної діяльності (*табл. 2*).

Табл. 2. Обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) у докризовий, кризовий і післякризовий періоди, %

Вид економічної діяльності	Період		
	докризовий, 2007 р.	кризовий, 2008-2009 рр.	післякризовий, 2010 р.
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	2,6	3,8	4,6
Промисловість	8,8	9,8	10,5
Будівництво	8,5	7,4	6,8
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	62,7	59,2	58,1
Діяльність готелів та ресторанів	0,6	0,7	0,7
Діяльність транспорту та зв'язку	3,2	3,8	4,0
Фінансова діяльність	3,0	1,8	1,7
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	9,7	12,3	12,3
Освіта	0,1	0,1	0,1
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,2	0,3	0,3
Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	0,7	0,8	0,9
Усього	100	100	100

Примітка: сформовано на основі офіційних даних [13, с. 317].

Варто зауважити, що у кризовий і післякризовий періоди економічні показники малих підприємств істотно не змінилися, а навпаки – в окремих галузях і видах діяльності зростали. Чого не можна сказати про великі підприємства. Малі підприємства забезпечують робочими місцями понад 50 % від загальних робочих місць у реальному секторі вітчизняної економіки – майже 26 % зайнятих працівників на малих підприємствах і понад 25 % найманих працівників. Доходи населення із року в рік істотно збільшуються. Так, у докризовий період 2007-2008 рр. вони збільшилися на понад 35 %. Звичайно, на рості доходів населення істотно позначилась світова фінансово-економічна криза і в період кризи доходи зросли тільки на 5,75 %, проте вже в післякризовому періоді доходи зросли на 13,6 %, а 2012 р. – на 15,1 %.

Зазначимо, що малі підприємства реалізують продукції майже на 20 % від загального її обсягу. Середньомісячна номінальна заробітна плата в післякризовий період досягла понад 3 тис. грн, і в післякризовий період темпи її зростання становили більше ніж 17,5 %.

Висновок. Результати аналізу вкладу малих підприємницьких структур у розвиток національної економіки на основі розрахунку макроекономічних показників і визначення їхньої динаміки свідчить, що недержавний сектор економіки починає відігравати дедалі вагомішу роль у становленні нових економічних відносин, наближаючись до держав із розвиненими ринковими відносинами. Однак ефективність функціонування більшості малих підприємницьких структур ще потребують істотної державної допомоги як у сферах оподаткування, інвестиційної діяльності, матеріального забезпечення, так і у сфері фінансового забезпечення.

Література

- Варналії З.С. Основи підприємництва : навч. посібн. / З.С. Варналії. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання-Прес", 2003. – 285 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. Бусел. – К.-Ірпін' : Вид-во ВТФ "Перун", 2009. – 1736 с.
- Долішній М. Підприємництво в Україні: проблеми становлення та розвитку / М. Долішній, М. Козоріз, В. Міклова, А. Даниленко. – Ужгород : Вид-во "Карпати", 1997. – 358 с.
- Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – Вид. 4-те, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання", КОО; Львів : Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ, 2002. – 566 с.
- Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Вид. 3-тє, [перероб. та доп.]. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2011. – 844 с.
- Кравчук М.С. Роль малого бізнесу в забезпеченні належного функціонування економіки України / М.С. Кравчук // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми формування і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні : зб. наук. праць / НАН України, ІРД НАН України; редкол.: відпов. ред. акад. НАН України М.І. Долішній. – Львів, 2002. – Вип. 1 (XXXII). – 352 с.
- Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 608 с.
- Макконелл К. Економіка: принципи, проблеми, політика : пер. с англ. – У 2-ох т. / К. Макконелл, С. Брю. – М. : Изд-во "Республика", 1992. – Т. 1. – 339 с.
- Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник. – У 2-ох т. – Т. 2 / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій; за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Вид-во "Світ", 2006. – 568 с.
- Реверчук С.К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика / С.К. Реверчук. – К. : Вид-во ІЗМН, 1996. – 192 с.
- Самуельсон П. Економіка / П. Самуельсон. – М. : Изд-во МПГ "Алгон", ТМ, 1992. – 415 с.
- Смовженко Т.С. Державна політика сприяння розвитку підприємництва : монографія / Т.С. Смовженко; ІРД НАН України. – Львів : Вид-во ЛБІ НБУ, 2001. – 464 с.
- Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України; за ред. О.Г. Осауленка; відпов. за вип. О.С. Остапчук. – К. : Вид-во ТОВ "Август Трейд", 2012. – 558 с.

14. Статистичний щорічник України за 2013 рік / Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Лельк Л.И. Особенности становления и функционирования малого предпринимательства и его влияние на развитие национальной экономики

Рассмотрены особенности становления и функционирования субъектов отечественного малого предпринимательства в целом и в отдельных отраслях национальной экономики по видам экономической деятельности и по формам собственности в докризисный, кризисный и посткризисный периоды. Раскрыта отраслевая структура производства малых предприятий и представлено распределение объемов производства продукции (работ и услуг) по основным видам экономической деятельности на малых предприятиях. Также исследовано состояние занятости населения в сфере малого предпринимательства, определен уровень безработицы и представлена его динамика.

Проанализировано влияние малого предпринимательства на развитие национальной экономики и ее основных отраслей.

Ключевые слова: малое предпринимательство, структура производства, отрасли экономики, национальная экономика, формы собственности, виды экономической деятельности, занятость населения, уровень безработицы.

Lelyk L.I. Some Features of Formation and Functioning of Small Domestic Business and its Influence on the Development of the National Economy

Some features of formation and functioning of small domestic businesses in general and in specific sectors of the national economy according to economic activity and ownership in pre-crisis, crisis and post-crisis periods are considered. Branch structure of small enterprises is revealed; the allocation of goods production (works and services) for the main economic activities in small enterprises is represented. The state of employment in small business is explored, the level of unemployment is determined, its dynamics is described. The impact of small business on the development of the national economy and its major branches is analysed.

Key words: small business, production structure, economy branches, the national economy, ownership forms, types of economic activity, employment, unemployment rate.

УДК 332.01

Аспір. О.І. Мацьків¹ – ІРД НАН України

АНАЛІЗ КЛАСИЧНИХ ТЕОРІЙ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО МЕТРОПОЛІЙНІ ПРОЦЕСИ

Проаналізовано класичні теорії регіональної економіки в контексті генезису наукових підходів, які передували безпосередньому дослідженню метрополійних процесів. Охарактеризовано основні положення теорій, описано їх переваги, недоліки та можливості застосування для розуміння метрополійних процесів. Виокремлено основні чинники просторового розвитку, що покладені в основу розглянутих теорій з позиції використання їх для розкриття потенціалу метрополійних процесів. Систематизовано теоретичні підходи за генезисом для розкриття положень метрополійної теорії.

Ключові слова: метрополія, теорія, концепція, регіональний розвиток, розміщення, місто, центр, полюс, ріст, нововведення, галузь.

Постановка проблеми. Провідні країни світу змінюють акценти економічної політики – пріоритетного значення набуває міський (локальний) рівень. З огляду на це, актуалізувались дослідження метрополій. Метрополії можна вважати ключовими локомотивами економічного зростання регіонів. До метрополій мігрує населення і капітал; вони – своєрідні матриці урбанізації. Внаслідок територіальної економічної концентрації та економії від масштабу метрополії характеризуються значним просторовим впливом, стали центрами розвитку.

¹ Наук. керівник: ст. наук. співроб. М.І. Мельник, д-р екон. наук

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових напрацювань класиків регіональної економіки висвітлено у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених: О.С. Бавико, Л.С. Валінурової, Ю.А. Гаджієва, А.Г. Гусейнова, В.І. Добренкова, О.Б. Жихор, Т.А. Лех та ін. Проте на сьогодні у регіональній економіці недостатньо вивченим залишається ідейний спадок класичних теорій регіональної економіки крізь призму дослідження метрополійних процесів.

Метою роботи є огляд основних ідей класиків регіональної економіки крізь призму сучасних уявлень про метрополійні процеси.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на основні постулати класиків регіональних досліджень, науковці напрацювали різні варіанти поділу теорій та напрямки. Проте класифікація деяких теорій є умовною, не охоплює єдиною логікою всього спектра явищ і процесів. Відповідно до такого дискурсу, систематизовано напрямки і модифіковано класифікацію найпоширеніших теорій регіональної економіки (табл.). Через призму запропонованої класифікації зроблено огляд тих засадничих положень класичних теорій регіонального розвитку, в яких безпосередньо не розглядалися метрополії й метрополійні процеси, але які містять комплекс ідей, що поглиблюють розуміння генезису цих процесів.

Засадничі положення класичних теорій регіонального розвитку опосередковано розкривають і поглиблюють розуміння генезису метрополійних процесів. У дослідженні метрополійних процесів одним із ключових є питання, яке стосується фактора розміщення: які фактори та механізми сприяли становленню та домінуванню метрополій над іншими просторовими утвореннями? Ґрунтовно цього питання торкалися такі класики наукової думки з регіональної економіки, як Й.Г. фон Тюнен, В. Лаунхард, А. Вебер, В. Кристаллер, Т. Паландер, А. Льош, У. Айзард. Їхні напрацювання навіть об'єднано в напрямок під назвою "Теорії розміщення".

У "Теорії сільськогосподарського штандарту" Й. Тюнена розглянуто місто-центр як домінуюче структурне утворення в просторовому вимірі на певній території, яке виготовляє промислові товари і постачає на прилеглу територію (аграрний придаток центру); є єдиним ринком збуту сільськогосподарської продукції, виготовленої периферією. Ця теорія дає розуміння перебігу метрополійних процесів, взаємозв'язків між метрополією та її метрополійним ареалом, базових принципів і закономірностей розвитку й організації економічного простору. Зокрема, домінування міста-центру на певній території, яка є його метрополійним ареалом, виявляється в переважанні видів економічної діяльності з вищим рівнем доданої вартості в структурі економічної системи метрополії порівняно з периферією (в часи Й. Тюнена це був вторинний сектор, на цей час четвертинний і п'ятеринний сектори). Усталені економічні зв'язки між центром і прилеглою територією знаходять вияв в обміні товарами, послугами робочою силою і т. ін. (у теорії Й. Тюнена – це рух сільськогосподарської продукції та промислових товарів).

Тюнен Й. встановив, що чим вища продуктивність сільськогосподарського виробництва, тим ближче до міста-центру воно мало б розміщуватись. Принцип ефективності просторово-виробничої та розподільчої самоорганізації знайшов у подальшому своє продовження в розгортанні метрополійних проце-